NÁSILNOSTI RUSŮ

Pracovní list k filmovému dokumentu **„Násilí Rudé armády“** je koncipován jako materiál pro žáky do jedné vyučovací hodiny, učitel jej využije po projekci filmu, v němž promlouvají svědci minulosti. Snímek otevírá téma nepříliš známé, popisující odvrácenou stranu posledních dnů druhé světové války, kdy s vojáky Rudé armády nepřicházelo pouze osvobození od nacismu, ale také násilí a neomluvitelná zvěrstva na civilním obyvatelstvu. Pracovní list proto vychází záměrně z výpovědí seřazených v dokumentárním snímku, první část se vztahuje přímo k němu, otázky pomohou žákům formulovat pocity a dojmy, které v průběhu sledování dokumentu cítili, a rovněž také zaznamenat konkrétní informace, jež z něj zjistili. Druhá část pracovního listu pak nabízí učiteli další možnosti, jak téma rozvíjet – práce se školními historickými prameny. Pro učitele je rovněž k materiálů přiložen doslovný přepis svědectví pamětníků z filmového dokumentu.

Časová náročnost:
45 minut, běžná vyučovací hodina

Věk žáků:
14 - 19 let (9. třída ZŠ, I. - IV. ročník SŠ, kvarta – oktáva osmiletých gymnázií)

Navrhovaný postup:
- základní seznámení s tématem v úvodu hodiny (5 minut)
- rozdání pracovních listů a seznámení s otázkami v jejich první části (3 min)
- projekce dokumentu (8 minut)
- vyplňování první části pracovních listů, individuálně, ve dvojicích či ve skupinách)
- odpovědi na úvodní otázky k pamětnickým výpovědím, debata
- případně práce na dalších úkolech z druhé části pracovního listu - pokud na ně již nebude dostatek času v hodině, mohou úkoly zpracovat žáci doma a učitel je zkontroluje v následující hodině

První část – rozbor svědectví pamětníků

Vypište pět klíčových slov charakterizujících snímek.

Pojmenujte emoce, které projevili pamětníci při svém vzpomínání.

Poznamenejte si, co vás při sledování zaujalo.

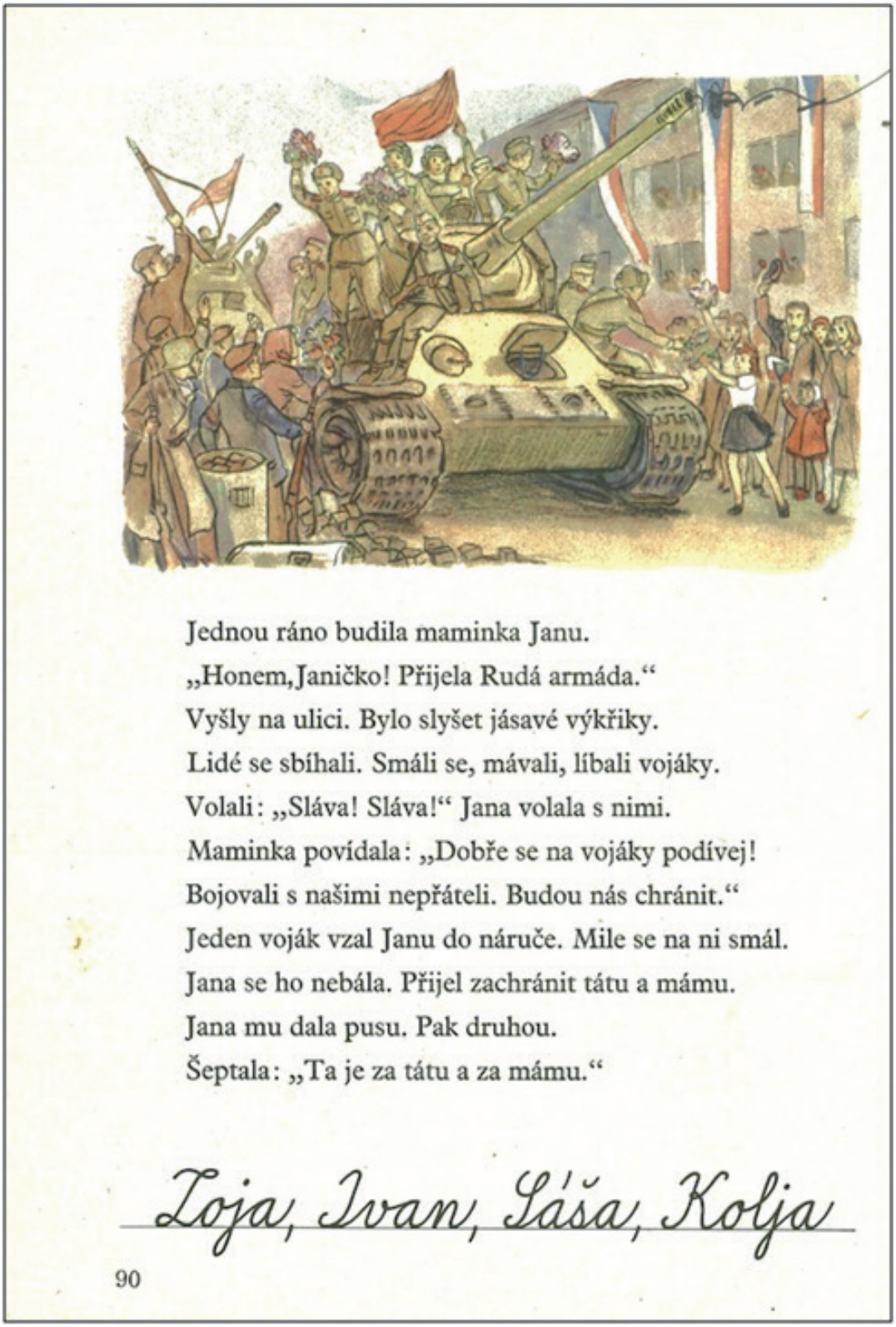
Vykazovala svědectví pamětníků v dokumentu nějaké společné rysy?

Z jakých důvodů mohli mít obyvatelé Hlučínska z Rudé armády větší strach než v jiných částech v Československa?

Zaměřte se na to, jak pamětníci a autoři snímku hodnotí chování ruských vojáků.

Druhá část – rozšiřující úkoly – využití textových i obrazových pramenů

Konfrontujte výpovědi pamětníků s historickým pramenem. Jak se liší obraz sovětských vojáků? Za jakým účelem pramen vznikl? Jaké sdělení měl přinášet čtenáři ve své době? Co nám sděluje dnes?

Jednou ráno budila maminka Janu.
„Honem, Janičko! Přijela Rudá armáda.“
Vyšly na ulici. Bylo slyšet jásavé výkřiky.
Lidé se sbíhali. Smáli se, mávali, líbali vojáky.
Volali: „Sláva! Sláva!“ Jana volala s nimi.
Maminka povídala: „Dobře se na vojáky podívej!
Bojovali s našimi nepřáteli. Budou nás chránit.“
Jeden voják vzal Janu do náruče. Mile se na ni smál.
Jana se ho nebála. Přijel zachránit tátu a mámu.
Jana mu dala pusu. Pak druhou.
Šeptala: „Ta je za tátu a za mámu.“

Zoja, Ivan, Láša, Kolja

90

Jarmila Hřebejková a kol., ..., 1963

PŘIŠLI VČAS
(Vítězslav Nezval)

Přišli včas jak vojska z legendárních kronik.
Zvítězili! Nyní sedí v hloučcích u harmonik.
Mají kouzlo ruských písní, jejich zvláštních tonik.
Ruce zdrsněly jim bojem, duši mají hebkou.
Pěticípá hvězda, jež jim vyšla nad kolébkou,
zvítězila za svět v boji s umrlčí lebkou.
Milují svůj domov s vřelou oddaností syna,
který zachránil svou matku v bitvě u Berlína,
pyšni na svou rodnou zemi, pyšni na Stalina.
[...]
Jejich světlé oči září nad osmahlou pletí.
Jsou tak lidští, chovajíce malé pražské děti.

Vybojovali nám mír – a teď jej s námi světí.

RUDÁ NÁKAZA
(Witold Pilecki)

Čekáme na tebe, nákazo rudá,
Abys nás osvobodila od černé smrti,
Dala svobodu, vítanou s nechutí,
zemi předtím rozervané na kusy.
Čekáme na tebe, ty sílo davu
Zvlčilého tvou vládou bičem,
Očekáváme tě, abys nás zadupala do země
Zalité tebou a myšlenkou neklidu.
Čekáme na tebe, odvěký nepříteli,
Krvavý vrahu bezpočtu našich bratří,
Čekáme na tebe, ne pro odplatu,
Leč chlebem vítáme a taky solí.
Kdybys tak tušil, zlý osvoboditeli,
Jakou smrt přejeme ti místo díků,
Jak bezmocně zatínáme ruce,
Při prosbě o pomoc, úlisný kate. [...]
Kdybys tak tušil, jak strašně to bolí
Nás, děti Velké, Svobodné a Svaté,
Nechat se spoutat tvou prokletou pomocí

Páchnoucí jařmem odvěkého otroctví

Porovnejte českou báseň s polskou. Co je jejich společným motivem? V čem a proč se liší pohledy autorů?

Únosy do Sovětského svazu

„Bezprostředně poté, co koncem roku 1944 vstoupila Rudá armáda na území někdejšího Československa, přesněji řečeno Slovenského státu, začaly sovětské bezpečnostní orgány stíhat některé skupiny místního obyvatelstva... Do sovětských osidel se dostaly také osoby, jež se mohly potenciálně stavět proti připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu, dále lidé, kteří se skutečně nebo domněle angažovali ve strukturách Slovenského státu, čeští reemigranti z Ruska po roce 1917, ruští legionáři a další. Ponechme nyní stranou skutečnost, že k podobným excesům docházelo všude, kam vstoupila svobodu přinášející noha sovětského vojáka, jak k tomu ale mohlo dojít v Československu, zemi s demokratickou – byť násilně přervanou – tradicí?“

„ ...byla to velmoc, která si dělala, co chtěla, byla to agresivní a expanzivní velmoc. Problém je samozřejmě v tom, že je třeba říci, že už selhal ten pseudodemokratický československý stát, protože těmto únosům dokázal jenom přihlížet a jenom chabě se bránit, nedokázal se proti nim ani nahlas ozvat. Ostatně připomeňme to, že doba byla tak zmatená, že uprchlíci ze Sovětského svazu byli Spojenci, především Brity, vraceni do sovětských rukou, kde končili, jak končili. Pouze Američané váhali, ale přesto lidem prchajícím ze Sovětského svazu říkali: Budete mít volby, tak v nich Stalina svrhněte, čili šlo o naprosté nepochopení. No a v této atmosféře byly únosy lidí z Československa jednou z patálií, kterými se nikdo příliš nezabýval, ale dnes s odstupem času můžeme říci, že stát selhal ve své deklarované demokratičnosti a ve své historické reprezentaci, která dodnes tvrdí, že komunisté přišli až v roce 1948. Ne, přišli a začali působit mnohem dříve. [...] pořád existují lidé, kteří nedovedou pochopit, co se tady dělo, a stále zůstávají v tom klišé, že bylo Československo osvobozeno Sovětským svazem, a pokud SSSR někoho stíhal, pak právem. Nebo na tom alespoň něco bylo. S tím se bohužel stále se-

tkáváme. Některým lidem – a bohužel mnohým třeba úředníkům – absolutně nedochází, že opravdu nejde o to, co chtěl nebo na co snad dokonce i měl Sovětský svaz morální právo. Jde o to, že nikde v moderním státě nemá jiný stát právo vykonávat soudní pravomoc nad občany jiného státu bez souhlasu toho státu."

Zdroj: Rozhovor s Vladimírem Bystrovem „Oni byli první - osudy prvních obětí komunismu v Československu", Český rozhlas, 25. 1. 2004

Přehledně vypište, koho autor obviňuje z chyb a selhání. Uveďte důvody autorova obvinění.

Znásilnění

„Zdaleka nejvíce se však znásilňovalo v Německu. Ve Východním Prusku, Slezsku a Pomořansku byly při orgiích vpravdě středověkého násilí znásilněny a poté zavražděny desetitisíce žen. Marii Naumannovou, mladou matku z pomořanského Bärwaldu, dav vojáků znásilnil a pak oběsil ve stodole vedle jejího manžela, zatímco její děti na podlaze pod ní uškrtili provazem. Jacísi polští civilisté ji stále ještě živou odřízli a ptali se, kdo jí to provedl - když jim však řekla, že Rusové, označili ji za lhářku a zbili ji. Protože se nedokázala vyrovnat s tím, co se jí stalo, pokusila se utopit v nedalekém potoce, ale nedokázala to. Celá promočená zamířila do bytu jedné známé, kde narazila na dalšího ruského důstojníka, který ji znovu znásilnil. Krátce poté, co odešel, se objevili další čtyři sovětští vojáci a znásilnili ji ‚nepřirozeným způsobem'. Když sní skončili, zkopali ji do bezvědomí. Probrala se, když do místnosti vstoupili další dva vojáci, ‚ale nechali mě být, protože jsem byla víc mrtvá než živá'.
Německé projekty orální historie, církevní archivy a také německá vláda shromáždily tisíce podobných příběhů. Tato tvrzení dokládají i sovětské zdroje. Paměti sovětských důstojníků, například Lva Kopeleva či Alexandra Solženicyna, popisují scény rozsáhlého znásilňování a stejná líčení najdeme i v několikerých hlášeních o sovětských excesech, vyhotovených ruskou tajnou policií NKVD v roce 1945."

Keith Lowe, Zdivočelý kontinent: Evropa po druhé světové válce, 2015

Argumentujte, proč je znásilňování označováno jako válečná zbraň, která má traumatizovat a mentálně zničit nepřítele. **Objasněte, proč bylo problematické právě tyto zločiny v minulosti dokumentovat a vyšetřovat**.

„Zvěrstva, kterých se při osvobozování dopouštěla Rudá armáda nelze připisovat výlučně jí samotné, ale jsou typická pro jakoukoliv armádu, potažmo organizovanou komunitu složenou z mužů, která po určitou dobu paralelně žije mimo klasickou společnost a vytváří si vlastní normy a návyky jednání. Existuje nespočet dokladů, které potvrzují obdobné činy německého wehrmachtu, americké armády, ale i československých jednotek. V žádném případě to však nemá a nesmí omlouvat či bagatelizovat skutky, kterých se Rudá armáda během osvobozování dopustila."

Jiří Neminář, Protizákonné aktivity Rudé armády v Československu, Moderní dějiny.cz

Vysvětlete, jak rozumíte větě o vytváření vlastních norem a návyků jednání?
Jaký smysl má autorovo sdělení? Co je jeho cílem?

Doslovné přepisy filmových svědectví

Helena Mertensová

„Ruská letadla létala hrozně nízko, přímo nad chalupami. Létala nízko a střílela. Kde měli u sousedů venku kůzlata, husy nebo slepice, tam jich hodně postříleli. Kdyby byl někdo venku, taky by ho zastřelili. Tak nízko letěli a stříleli."

Helena Mertensová

„Jak jsme měli hodiny, tak všechny hodiny nám posunuli o dvě hodiny dopředu. Podle svého času. Takže podle svého času už v jedenáct obědvali. Bylo teprve devět, ale oni už měli jedenáct."

Ludgarda Plačková

„Prasata, slepice i kačeny Rusové pozabíjeli a sebrali. Jen jednu husu, která seděla na vejcích, tu nám ve chlívku nechali. Tu ani Rusové nevzali. Brzy jsme potom měli housata."

Od prvních chvil, kdy Rudá armáda vstoupila na osvobozované území, dopouštěli se vojáci rabování, týrání civilistů a znásilňování. Nebylo to jejich vrozenými dispozicemi, jak někteří tvrdí, ale válečnou situací, alkoholem a psychickým stavem vojska.

Gabriela Hluchníková / Dolní Benešov

„Přišli Rusové a byla nás spousta mladých holek. A Rusové přišli a hledali děvčata. Děvučky, děvučky, děvučky, opakovali. Máma měl strach a říká: Děvčata, utíkejte! Všude byli Rusové a my jsme z nich měly strach. Slyšely jsme o tom přepadávání a znásilňování. Doběhly jsme o dva domy dál a v prvním sklepě seděl soused, brýle na očích, růženec v ruce a ukazoval, že máme jít dál. Každý nepřítel přijde a bere si, co chce. Jeden přišel a hned sousedce strhnul hodinky. A pak jedna z nás říká: ‚Víte co, děvčata? Poběžíme k naší Poldě.' Tak jsme vyšly na cestu a ony už letěly zpátky do rodného domu. Obě byly pokousané. Znásilněné. Tak přiběhly. Přiběhly zpátky domů, do rodné chalupy."

Charlotte Galambošová / Dolní Benešov

„Rusové si v našem domě zařídili kancelář. Jednou přijel na koni nějaký důstojník s frčkami a maminka mu říkala, že v noci přicházejí ruští vojáci, klepou na dveře a hledají holky. Vzal papír a něco na něj rusky napsal. Dal ho mámě, aby jim to ukázala, až zase v noci přijdou. Matka se ptala, co je tam napsané. ‚Že je nechám postřílet.' A byl klid."

Ludgarda Plačková / Hať

„Oni dali těm Rusům vodku a byli všichni ožralí. U nás byl klid, protože se tam ubytovali důstojníci. Tak šli k těm domkům dole pod námi a tam dělali svinstva. Tam znásilňovali holky a zabili Hildu. Byla tak stará jako já. Byli ožralí, začali střílet a trefili tu holku do hlavy. Rusi. Byla tak stará, jako já."

Projevy brutálního násilí jsou typické pro každou organizovanou komunitu mužů, která nějakou dobu žije mimo klasickou společnost a vytváří si vlastní normy jednání. To však nesmí omlouvat zvěrstva, kterých se Rudá armáda dopustila.

Ludgarda Plačková / Hať

„Ta matka nesla svou mrtvou dceru na rukou a přišla s ní k nám. Bydlel u nás ruský generál, tak tam byl klid. Ta matka brečela, nesla mrtvou dceru a za sukni se jí držel nejmladší chlapec. ‚Dnes v noci mi Rusové zastřelili dceru…' Generál svolal vojáky a ptá se, který to byl. ‚Ten to byl!' ukázala na jednoho z nich. Nevím, jestli to ten generál myslel upřímně, nebo to udělal jen ze srandy, ale dal tomu vojákovi dvě pořádné facky. S každé strany jednu. ‚A teď táhni na frontu. Okamžitě!' Tak byl potrestaný. A ona šla s tou holkou a zakopala ji do zahrady."